

De strikt chronologische weergave van de biografische gegevens – elk hoofdstuk beschrijft achtereenvolgens de verschillende fasen in Lootens leven en carrière – verhindert immers grotendeels dat men echt greep krijgt op deze beweging, terwijl Lootens aanbreng op academisch en politiek-filosofisch vlak te weinig overtuigend blijkt te zijn om er een zo uitvoerige biografie aan te wijden. Dat de auteur ook dikwijls onvoldoende afstand neemt van zijn bronnenmateriaal en Looten daardoor minder goed belicht wordt als een exponent van zijn tijd en zijn omgeving, heeft eveneens tot gevolg dat het werk, ondanks zijn kwaliteiten, de lezer toch niet helemaal bevredigt en zeker niet diegene die een diepgaande mentaliteitsstudie verwacht.

E. Witte

Raf van Lerberge, *De geschiedenis van Bond Moyson. De betekenis van de mutualiteit in de ontwikkeling van de Gentse arbeidersbeweging* (Gent: Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging (AMSAB) in samenwerking met de FSM Bond Moyson Gent-Eeklo, 1979, 173 blz.).

Steunend op een zorgvuldig depouilleren van een coherent archief- en documentatiebestand van de mutualiteiten Broederliefde is plicht en Bond Moyson is deze historisch-wetenschappelijk verantwoorde, geëngageerd geschreven en toekomstgerichte studie in menig opzicht interessant. We sluiten ons graag aan bij het woord vooraf van de Gentse hoogleraar Herman Balthazar waarin deze verhoopt dat Van Lerberge's werk de aanzet mag betekenen tot meer systematisch onderzoek naar deze bijna vergeten tak van de arbeidersbeweging.

De auteur bouwt zijn betoog op rond twee krachtlijnen die hij in de honderdjarige ontwikkeling – behandeld in acht hoofdstukken – onderkent, enerzijds een kwalitatieve evolutie van een sterke solidariteit op basis van een 'egoïstisch altruïsme' als beveiliging tegen ziekte resulterend in een geperfectioneerd sociaal zekerheidsstelsel, en anderzijds de kwantitatieve evolutie van vrijwillig aangesloten tot een collectieve behoefte en uiteindelijk de verplichte verzekering in december 1944.

De basis van de (Gentse) arbeidersbeweging lag tot aan de opheffing van het coalitieverbod in 1867 bij primitieve mutualiteiten, feitelijk vaak klandestiene weerstandskassen. Zich inspirerend op de figuur van Emiel Moyson (1838-1868) ontstond in 1875-1876 de interprofessionele, onafhankelijke en vrijzinnige Moysons vereniging. Temidden van de talrijke primaire kassen gevestigd in café's was deze op de reële emancipatie van de arbeiders gerichte mutualiteit een witte raaf. In februari 1886 wist ze een twaalfstal mutualiteiten, waaronder Broederliefde is plicht te verenigen in de Bond der ziekenbeurzen Moyson. De grotere medische dienstverlening die de Fédération libre des sociétés de secours mutuels de Bruxelles et Faubourgs aan haar leden wist aan te reiken door vereniging en integratie werkte daarbij aanstekelijk. Ondanks de stichting van buurttekingen en infiltratie in de café-mutualiteiten zou de eigenlijke samensmelting niet van een leien dakje lopen. Bond Moyson zou pas in 1889 van start gaan. De operatie ging met splitsingen en afscheuringen binnen de bestaande primaire kassen gepaard, wat vaak uitmondde in anti-socialistische mutualiteiten. Het sterke en overtuigd socialistisch engagement van Bond Moyson – aansluiting bij de Belgische Werkliedenpartij en doorbetaling lidgeld per aangeslotene – viel immers niet altijd in goede aarde.

Geleidelijk aan kreeg Bond Moyson vaste voet aan de grond, maar ze werd tot in 1895

geremd door de haast financieel noodlottige griep-, mazelen- en pokkenepidemieën. Dankzij de introductie van een stelsel van levensverzekeringen kon de zo noodzakelijke financiële reserve aangelegd worden. Op enkele jaren tijd werd een aantrekkelijk aanbod van medische diensten gerealiseerd en voerde men een actieve gezondheidspolitiek. Wegens het eigen mutualistisch militante karakter waarbij een andere prioriteitenschaal werd gehanteerd dan het Midden-Comité was Bond Moyson al eens het 'enfant terrible' van de Gentse socialistische beweging.

Daar de voorwaarden voldoende garantie boden voor de vrijwaring van zijn eigenheid liet Bond Moyson zich in 1910 wettelijk erkennen. De bond trad hiermee in een nieuwe fase van zijn ontwikkeling, namelijk het stilaan afhankelijk worden van overheidssubsidiëring. Bond Moyson was in verandering en expansie. De eerste generatie van onbaatzuchtige mutualisten moest plaatsmaken voor nieuwe generaties wat een bestuurscrisis uitlokte. Kwam daarbij het aanslepende conflict met zijn artsen. De eerste wereldoorlog kon men daarentegen via subsidies van het Nationaal hulp- en voedingscomité zonder kleerscheuren overbruggen.

Na de eerste wereldoorlog kreeg Bond Moyson een nieuw elan. Het ledenaantal steeg tot boven de 60.000. De voordelen en medische voorzieningen werden gevoelig uitgebreid. Het meest opmerkelijke initiatief was de oprichting van de SM Volkskliniek, met de bouw van een ultramodern ziekenhuis in 1928. In het interbellum werd getimmerd aan de samenwerking van de mutualiteitsfederaties in een Nationaal verbond van federaties van syndicale en socialistische mutualiteiten. Met de oprichting in de jaren twintig van de Centrale van socialistische ziekenbeurzen arrondissement Gent-Eeklo breidde de werking zich ook over dit arrondissement uit.

De crisisjaren 1930-1940 brachten zware deuken toe aan het enthousiast opgebouwde geheel. Bond Moyson schaarde zich resoluut achter het gezondheidsluit van het Plan De Man. Het werd meteen een periode van boekhoudkundige systeemvernieuwingen en sleutelen aan de beheersstructuur. Na 1935 wist men zich geleidelijk te herpakken.

De tweede wereldoorlog bracht voor de bond ontredde en verdeeldheid. Onder Duitse druk en het ageren van de Unie van hand- en geestesarbeiders kwam het in 1942 toch tot de omvorming van Bond Moyson in de Mutualiteit arbeid en gezondheid. Een flink deel van het oude bestuur ging in de illegaliteit. In 1944 was het dan ook snel paraat om de naoorlogse werking op gang te trekken.

Het invoeren van de zo lang betrachtte verplichte verzekering via de oprichting van het Rijksfonds voor ziekte- en invaliditeitsverzekering (RZIV) in december 1944 luidde definitief de opbouw van de welvaartsstaat in, maar tegelijkertijd een nog niet beëindigde periode van politieke strijd rond de ziekteverzekering. Al in 1948 werd duidelijk dat een financiële sanering van het stelsel zich opdrong. In de naoorlogse periode onderging Bond Moyson grondige structuurhervormingen: de opsplitsing in een vrije en verplichte verzekering bracht vervreemding met zich mee. De bond wist nochtans een interessant systeem van bijkomende voordelen te ontwikkelen en nam actief deel aan het organiseren van de socialistische welzijnszuil. De deur op de toekomst werd geopend door de stichting van de Mutualiteit der jonge arbeiders in 1947 en het geleidelijk doorvoeren in de jaren zeventig van een schaalverkleining en het systematisch inspelen op welzijns- en gezondheidsproblemen in een breed kritisch maatschappelijk en socialistisch perspectief.

Het werk is niet vrij van een aantal onvolkomenheden en enkele storende fouten, zoals de situering van het parlementair vrouwenkiesrecht in 1926 in plaats van 1948. Ons inziens had een meer doorgedreven methodologische aanpak het rijke in het AMSAB beschikbare bronnenbestand beter tot zijn recht laten komen. De auteur wist zijn hoofdzakelijk orga-

nisatorische studie te brengen als een leesbaar geheel. Via anecdotes en rake typeringen wordt de realiteit kritisch geschetst. De studie is nuttig om te lezen voor al wie geïnteresseerd is in de groei en werking van arbeidersmutualiteiten. Door de aanwezigheid van een geëngageerd belicht toekomstperspectief is het boek een bruikbaar werkdocument voor wie in de mutualistische beweging actief is.

Jan de Maeyer

Bob Reinalda, *Bedienden georganiseerd. Ontstaan en ontwikkeling van de vakbeweging van handels- en kantoorbedienden in Nederland van het eerste begin tot in de tweede wereldoorlog* (Diss. Groningen, 1981; Nijmegen: Sun, 1981, 589 blz., f55,—, ISBN 90 6168 183 9).

Dit omvangrijke proefschrift over de geschiedenis van de vakbeweging der handels- en kantoorbedienden in Nederland werd in de kring van de faculteit der sociale wetenschappen aan de Rijksuniversiteit te Groningen met enige scepsis ontvangen, niet vanwege een gebrek aan ijver of nauwgezetheid van de samensteller, maar om de mager geachte theoretische fundering. In zijn eerste hoofdstuk heeft de auteur zijn opzet en methode verantwoord. Hij wilde zich beperken tot een groep hoofdarbeiders in het particuliere bedrijfsleven, met uitsluiting dus van het personeel in overheidsdienst. Buiten beschouwing bleven ook de categorieën der technici en werkmeesters en die der vrije, academische en artistieke beroepen, die goeddeels evenzeer tot de hoofdarbeiders gerekend mogen worden en daarmee tot de klasse der 'loonafhankelijken' (44).

In de periode 1899 tot 1960 stegen de hoofdarbeiders van 9,6 tot 30,3% der beroepsbevolking en daalden de handarbeiders van 64,5 tot 52,7%, zodat 'de arbeidersklasse toenam van 74 naar 83%' (17). Zelfs directeuren van naamloze vennootschappen en bedrijfsleiders zijn hierbij dan inbegrepen. Dit verpletterende numerieke overwicht van de arbeiders kon echter in de behandelde periode zeker niet zonder meer tot gelding komen ten gevolge van de werking van factoren die de schrijver nader onderzoekt als de neiging der hoofdarbeiders ('hoeden-proletariërs') tot een eigen opstelling, gekarakteriseerd met de begrippen categorialisme en neutraliteit in de vakbeweging. Anno 1963 schreef de socioloog J.A.A. van Doorn over de positie van arbeiders en employés dat deze laatsten als sociale middengroep steeds hun afzijdigheid van het proletarisch protest der werknemers handhaafden (34). Het is een these die door Reinalda principieel wordt aangevochten en die hij aan de hand van een overvloed van empirisch materiaal tracht te ontzenuwen.

De zeer gedocumenteerde aanpak van de schrijver en zijn uiterst gedetailleerde behandeling van alles wat er in het besproken tijdvak aan organisaties onder handels- en kantoorbedienden (met inbegrip van handelsreizigers, winkel- en magazijnbedienden en buitendienst van het verzekeringspersoneel) bestaan heeft, voor zover dat uit de beschikbare bronnen viel te achterhalen, kunnen misschien bij historici wat beter vallen dan bij de beoefenaren van de sociale wetenschappen. Toch moet opgemerkt worden dat bij een dergelijke mate van feitelijke detaillering en streven naar volledigheid tot in finesses het gevaar bestaat dat de grote lijnen te weinig tot hun recht komen. De lezer ziet in gedachten de kaartenbakken voor zich, maar slaakt wel eens een verzuchting als hij het zoveelste relaas over de wederwaardigheden van een christelijke handelsreizigersvereniging opgediend krijgt. Niet zonder reden heeft de auteur ten behoeve van de Dienstenbond FNV een beknopte geïllustreerde uitgave van zijn geschiedenis het licht doen zien, waarvan de omvang